

А. В. Бодюк

ЗАВДАННЯ ДОСЛІДЖЕНЬ ЕКОНОМІЧНОЇ ГЕОЛОГІЇ

(Рекомендовано д-ром геол.-мінерал. наук Л. С. Галецьким)

Обосновано поняття недро-разведывательного производства, его составляющих. Установлены народно-потребностные, товароведческие, ресурсно-оценочные, природно-ресурсные, недро-производственные, научно-технические, хозяйственные, финансово-фискальные, профессионально-кадровые, эколого-геологические виды исследований; определены их задания. Предложен показатель государственной стоимости месторождений полезных ископаемых.

The concept of reconnaissance of production of bowels of the earth and his constituents is grounded. A consumer, commodity expert, resource evaluation, naturally-resource, production, scientific and technical, economic, financially-fiscal, professionally-skilled, ecological and geological types of researches are determined, their tasks are certain. The index of state costs of deposits of minerals is offered.

Постановка проблеми

За Конституцією України надра, як й інші природні ресурси, є об'єктами власності її народу. Тому проблеми надрокористування необхідно визначити, досліджувати і вирішувати, виходячи із задоволення надрокористувачами його потреб безпосередньо видобутими ресурсами чи продуктами їх переробки. Для науково-дослідної діяльності у геологічній галузі актуальними залишаються проблеми вивчення стану й економічної оцінки запасів природних ресурсів, потенціалу їх перспективного господарського використання, поліпшення якості корисних копалин, розробки рекомендацій з ефективного включення ресурсів у суспільне виробництво і контролю за надрокористуванням. Такі проблеми мають економічну значущість, для вирішення потребують матеріальних затрат, певної інноваційної діяльності.

Ми вважаємо, що геологічну діяльність необхідно розглядати у комплексі з господарською діяльністю видобувних і переробних галузей, оскільки у них є такі спільні об'єкти: корисні копалини як об'єкти для виробничо-комерційного використання; надра, що відкриті геологами й експлуатуються або будуть експлуатуватися користувачами надр; визначена економічна оцінка виробничо-комерційного використання надр для видобування корисних копалин; єдина законодавча база, що регулює користування

надрами, у тому числі виконання суб'єктами господарювання фіскальних зобов'язань за видобуті корисні копалини, а також у рамках міжнародних договорів. Зауважимо, що в Кодексі України про надра застосовуються поняття користування надрами, користувачів надр, якими можуть бути суб'єкти господарювання, установи, організації, громадяни України, іноземні юридичні особи та громадяни. До користувачів надр (надрокористувачів) належать геологічні підприємства.

Суб'єкти господарювання у геологічній галузі та видобувних галузях зі своїм сировинним внеском створюють ресурсну базу для виробничої діяльності підприємств інших галузей економіки. Тому розвиток геологорозвідки потрібно розглядати і автономно, тобто в межах діяльності підприємств, що її виконують, і в поєднанні з видобуванням надроресурсів як одне з джерел отримання засобів для реалізації рішень соціально-економічного прогресу, а потенціал цих ресурсів — як показник економічної могутності та безпеки країни. Варто зазначити, що дані ресурси є первинною основою формування економічних структур і базовою частиною національного багатства країни, сировиною для створення нових виробництв на її територіях.

Україна має значний фонд розвіданих родовищ корисних копалин, високу питому вагу гірничопромислового комплексу в національній економіці та геологічні передумови розширення мінерально-сировинної

бази. Таким чином, є всі потенціальні можливості відновити або й створити заново високорозвинене національне виробництво, а отже, і суттєво поліпшити добробут народу. Ці фактори в комплексі з підвищенням віддачі технічного потенціалу визначають перспективи розвитку гірничопромислового комплексу, національного господарства в цілому, економічного міжнародного співробітництва суб'єктів господарювання країни.

Реалізація ресурсних перспектив національної економіки потребує також вдосконалення прогнозно-аналітичної роботи з визначення обсягів та оцінки стану надходження від надрокористувачів фіскальних платежів на всіх рівнях державних служб України (Кабінету Міністрів України, Мінприроди, Мінфіну) для формування коштів на проведення геологорозвідувальних робіт, інноваційних перетворень процесів їх виконання.

Дослідженню різнобічних проблем надрокористування в країні та за її межами, його економіки, фінансування, раціоналізації, екології присвячені праці відомих науковців, зокрема І. Д. Андрієвського, О. Б. Боброва, С. А. Вижви, Б. М. Данилишина, С. І. Дорогунцова, М. І. Долішнього, О. Л. Кашенко, М. М. Коржнева, М. М. Костенко, Є. О. Куліша, М. М. Курило, Б. І. Малюка, В. С. Міщенко, Т. П. Міхницької, В. А. Михайлова, П. М. Нестерова, Б. З. Піріашвілі, О. В. Плотникова, Г. І. Рудька, Б. П. Чиркіна, П. М. Чепіля, В. О. Шумлянського, М. П. Щербака, М. А. Якимчука та ін. Так, М. М. Коржнев, В. А. Михайлов, О. В. Плотников визначили об'єкт, предмет, методи досліджень економічної геології (ЕГ), її основні розділи [4].

Однак ми вважаємо, що в їхніх дослідженнях не приділялося належної уваги висвітленню теоретично обґрунтованих завдань геологічної діяльності щодо наземних господарських процесів та у поєднанні з надро-земельними (у широкому масштабі літосферними), науково-технічними, професійно-кадровими і фіскальними факторами.

Проаналізовані нами фактори у взаємозв'язку й визначають актуальність проблем ЕГ, перспективність їх дослідження з метою обґрунтування шляхів вирішення. Ці дослідження мають здійснюватися відповідно до положень національних програм "Українське вугілля", "Нафта і газ України до 2010 р.",

КПКВ 3507020 "Прикладні розробки у сфері оподаткування, фінансового права та діяльності державної податкової служби", проекту Податкового кодексу України та ін.

Мета статті — комплексний аналіз результатів наукових досліджень і практики виробничої діяльності геологічних підприємств та розробка видів і завдань теоретичних і прикладних досліджень ЕГ. Для досягнення визначеної мети нами обґрунтовано ряд понять, що розширюють наукове поле ЕГ.

Виклад основного матеріалу

Для досліджень і формулювання висновків перш за все визначимось зі змістом понять літосфери, земної кори, надр, корисних копалин, покладів, геології, родовищ корисних копалин.

Літосфера трактується як верхня сфера твердої Землі, що включає земну кору і мантію. Земна кора виділяється як сама верхня із твердих оболонок Землі. Надра також визначаються як частина земної кори, розташованої під поверхнею суші та дном водоймищ, що простягається до глибин, доступних для геологічного вивчення й освоєння [4]. Геологія розглядається як наука про склад, побудову, рух, історію розвитку земної кори та розміщених в ній корисних копалинах.

Корисні копалини визначено як "...природні мінеральні утворення органічного і неорганічного походження у надрах, на поверхні землі, у джерелах вод і газів, на дні водоймищ, а також техногенні мінеральні утворення в місцях видалення відходів виробництва та втрат продуктів переробки мінеральної сировини, придатні для промислового використання" [4, с. 169]. Отже, треба розуміти, що корисні копалини розміщуються не тільки в надрах. Поклади як геологічне поняття трактуються в розумінні скупчення осадових або гірських порід, родовища корисних копалин [6]. Корисна копалина, видобута і перероблена на товарну продукцію гірничого виробництва, являє собою мінеральну сировину [4]. Таким чином, мінеральна сировина є продуктом певної переробки видобутих корисних копалин і призначена для продажу (товарно-грошового обміну).

Геологічне середовище визначається як "...частина земної кори (гірські породи,

ґрунти, донні відкладення, підземні води тощо), яка взаємодіє з елементами ландшафту, атмосферою та поверхневими водами і може зазнавати впливу техногенної діяльності" [4, с. 160].

Геологічна діяльність трактується як виробнича, наукова та інша діяльність, що пов'язана з геологічним вивченням надр [4]. На наш погляд, оскільки корисні копалини утворені давно, без участі людини, тому дане поняття геологічної діяльності не є логічним. Інша справа — розвідка надр або надро-розвідувальна діяльність, у процесі якої отримують інформацію про структуру, побудову, рух земної кори та розміщених в ній корисних копалинах, інших складових.

Оскільки поширене поняття родовища корисних копалин, а родовища є частиною надр, тому має право на застосування вираз *надра корисних копалин* (де є надрові корисні копалини), як більш широке поняття, ніж поняття *родовища корисних копалин*. Адже, на нашу думку, у надрах розміщені не тільки корисні копалини, але й ґрунти, породи, повітря, живі організми, інші об'єкти, що також вивчаються, зокрема геологічними дослідженнями.

Геологічне вивчення надр трактується як спеціальні роботи і дослідження, що спрямовані на одержання інформації про надра з метою задоволення потреб суспільства [4]. На наш погляд, це визначення не повне, оскільки не відображає, які саме потреби суспільства задовольняються. Крім того, одержана інформація може й не задовольняти потреби суспільства. Нами ж насамперед пропонується визначити, що інформація, яка отримана як результат геологічне вивчення надр, відображає відомості, що можуть бути використані для задоволення економічних потреб. Цей вид потреб необхідно розглядати обов'язково, оскільки видобування корисних копалин буде здійснюватися, як правило, у разі отримання господарської вигоди.

Геологічна інформація трактується як зафіксовані дані геологічного, геофізичного, геохімічного, аерокосмічного, економічного змісту. Ця інформація характеризує будову надр, наявні в них корисні копалини, умови розробки родовищ, інші якісні та кількісні параметри, особливості надр. Її отримують за результатами геологорозвідувальних, геоло-

го-екологічних, науково-дослідних, експлуатаційних та інших робіт [4]. Аналізуючи це визначення, не складно прийти до висновку, що отримання даних геологічного, геофізичного, геохімічного, аерокосмічного, економічного змісту здійснюється у ході певних досліджень і виробничих процесів. Частина таких процесів, безумовно, не належить до геологічних. Однак усі вони мають ознаки виробничих процесів з розвідки надр. Тому нами пропонується поняття *надро-розвідувального виробництва* (у широкому значенні).

Під обґрунтованим нами поняттям *надро-розвідувального виробництва* (у вузькому значенні) ми розуміємо весь комплекс господарської діяльності, що охоплює дослідження й виробничі процеси з прогнозування, пошуку і розвідки родовищ корисних копалин та передачу їх в експлуатацію. Буріння, створення геологічних карт, побудова бурових установок за допомогою техніки, їх експлуатація, виконання комплексу інших операцій — це певні види господарської діяльності, що відносяться до виробничих. Надання геологічних послуг також належить до виробничих процесів. Оскільки за Інструкцією про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій на рахунку 23 "Виробництво" обліковуються витрати на виробництво продукції, виконання робіт, послуг геологічними підприємствами, організаціями при здійсненні геологорозвідувальних, проектно-пошукових робіт [2], тому і продукцію, роботи, послуги галузі слід відносити до виробничих.

Ці виробничі процеси здійснюються у надрах або при наземній підготовці до втручання в надра з метою виконання пошукових і геологорозвідувальних робіт, тому правомірно застосовувати поняття *надро-розвідувального виробництва*, видів і завдань його досліджень. Названі дві складові (надра, які визначають місце для діяльності — середовище, і пошуково-розвідувальна як особлива діяльність) необхідні для окреслення саме цього виду виробництва, що поєднує наукові дослідження й технологічні процеси виробничого характеру, пов'язані з пошуком покладів корисних копалин.

М. М. Коржнев пропонує застосовувати поняття геологічного або розвідувального

виробництва. Ці поняття традиційно можуть бути зрозумілими для геологів. Але ж поняттям виробництва об'єднуються організовані людиною процеси перетворення сировини і матеріалів у готову продукцію чи напівфабрикат. Процеси утворення корисних копалин здійснювалися у далекому минулому, без участі людини. Сучасна розвідка родовищ корисних копалин здійснюється шляхом безпосереднього втручання фахівців у надра і без втручання. Крім того, розвідувальне виробництво, на нашу думку, належить до узагальнених понять, поширюється на розвідку космосу, водного океану і т. д.

Поняття *надро-розвідувального виробництва* конкретизоване, тобто поширюється лише на розвідку надр, але не тільки з метою дослідження родовищ корисних копалин і корисних копалин. Втручання в підземні простори може здійснюватися і не для потреб пошуку, розвідки, видобування корисних копалин. У Кодексі України про надра зазначається, що видами користування надрами є не тільки геологічне вивчення родовищ корисних копалин, їх видобування, але й створення територій і об'єктів, що мають важливе наукове, культурне, санітарно-оздоровче значення, задоволення інших потреб. Зауважимо, що можливе створення територій і об'єктів надрокористування не такого уже й важливого значення.

Саме широко вживане поняття надрокористування, на наш погляд, поєднує використання надр для таких потреб: проведення пошуково-розвідувальних робіт (трактуються як геологорозвідка); видобування корисних копалин; не видобування корисних копалин (лікувальних, військових, наукових, побутових і т. п.); гідрогеологічних, інженерно-геологічних та ін.

Таким чином, теоретично і фактично розвідка надр та їх господарське використання ширше традиційного визначення геологорозвідки. Однак оскільки надра, зокрема геологічна будова територій, динаміка процесів геологічних утворень, що її складають, тощо, належать до кола науково-виробничих об'єктів ЕГ, тому остання має досліджувати виробничу діяльність суб'єктів господарювання, пов'язану з геологією і паралельну з нею, тобто обґрунтоване і досліджуване нами надро-розвідувальне виробництво у широкому баченні.

Крім того, поряд з поняттям *надро-розвідувального виробництва* запропоновано поняття *народно-потребових, ресурсно-оціночних, надро-виробничих, товарознавчих, фіскально-економічних видів досліджень* цього виробництва як видів досліджень ЕГ.

З врахуванням обґрунтованих понять для досягнення визначеної мети нами виділені окремі види досліджень ЕГ в оцінці потребово-економічних кількісних і якісних значущостей природних ресурсів взагалі та надрових ресурсів зокрема, технологічних особливостей надро-розвідувального виробництва, його природно-економічних умов. Отже, ці дослідження ми поділяємо на види (див. рисунок): народно-потребові; товарознавчі; ресурсно-оціночні; природно-ресурсні; надро-виробничі; науково-технічні; господарські; фінансово-фіскальні; професійно-кадрові; еколого-геологічні та ін.

За цими видами досліджень ЕГ необхідно визначати їх завдання.

Отже, перш за все варто відмітити, що оскільки за Кодексом України про надра (ст. 4) надра є виключно власністю народу України, тому за народно-потребовим видом досліджень товарознавчі, економічні та інші оцінки корисних копалин, надр для їх видобування мають здійснюватися з погляду на оцінки вартості та примноження життєвих ресурсів народу, зокрема працівників геологічної галузі. Доцільність проведення підприємствами подальших пошуково-розвідувальних робіт необхідно визначати, виходячи з показників регіональних чи загальнодержавних потреб у конкретних видах ресурсів, зокрема перспективних промислових потреб. Обсяги геологорозвідувальних робіт та їх фінансування важливо планувати за вираженими у кількісних показниках потребами природо-запасів корисних копалин.

Аналізувати проблеми примноження власності на засоби і продукти надро-розвідувального виробництва та визначати шляхи їх вирішення необхідно з погляду на подальші заходи на користь народу, зокрема фахівців галузі.

Визначенню орієнтирів для задоволення потреб суспільного виробництва і домашніх господарств у надроресурсах мають бути підпорядковані дослідження натуральних

Схема залежності різних видів досліджень ЕГ від суб'єктів потреб в корисних копалинах

показників, здійснення економічних оцінок обсягів видобутих корисних копалин та їх запасів у надрах. Такі оцінки можна об'єктивно виконувати за результатами товарознавчих досліджень корисних копалин щодо предмету їх якісних характеристик, виробничо-споживних властивостей. Причому товарознавчі дослідження охоплюють дослідження споживних властивостей корисних копалин для їх користувача як комерційних об'єктів, відповідності запасів промисловим кондиціям, визначення природних і промислових типів, марок і сортів сировини.

Економічні оцінки надроресурсів мають здійснюватися як автономно, тобто за потреби оцінки результатів роботи геологічних підприємств (точніше, надро-розвідувальних), так і з погляду використання корисних копалин у виробничих, побутових, соціальних потребах суспільства з фіскальним результатом. Зауважимо, що науковцями вживається поняття мінерально-сировинних ресурсів, ресурсів, запасів і кондицій корисних копалин. Запаси корисних копалин та їх компонентів трактується як їх обсяги, виявлені та підраховані на місці залягання за даними геологічного вивчення родовищ корисних копалин [7]. На наш погляд, наведеним визначенням не враховано, що ці обсяги можуть встановлюватися не тільки геологічним вивченням.

Обсяги корисних копалин і компонентів не відкритих родовищ, що оцінені як можливі для видобування і переробки при сучасному техніко-економічному рівні розробки родовищ даного виду мінеральної сировини визначені ресурсами корисних копалин та їх компонентів [4]. Але ж загальноприйнято трактувати, що поняття ресурсів об'єднує цінності, запаси, кошти, матеріальні засоби, які можуть бути використані за потребою [6]. Тому застосовані в нормативно-правових актах, що регулюють геологічну діяльність, поняття ресурсів і запасів є майже тотожними. Адже, на наш погляд, розвідані чи не розвідані родовища корисних копалин містять їх запаси. Для відображення відмінностей в оцінках запасів пропонуються такі поняття: не розвідані родовища корисних копалин; законсервовані родовища корисних копалин; не розвідані запаси корисних копалин;

розвідані, але економічно не оцінені запаси корисних копалин; економічно оцінені запаси корисних копалин; економічно не оцінені компоненти відходів; економічно оцінені компоненти відходів. Ці поняття пропонується об'єднати поняттям *мінерально-сировинної бази*. Мінерально-сировинна база визначена як "...сукупність родовищ корисних копалин, у тому числі техногенних, а також відходів від видобування та переробки корисних копалин, придатних для промислового використання" [4, с. 171].

Отже, ресурсно-оціночні дослідження ЕГ мають виконуватися для вирішення таких завдань подальшого промислового використання розвіданих корисних копалин:

— здійснення економічних оцінок запасів, стану розвіданості, прогнозів показників розвідки мінерально-сировинної бази країни та по окремих її регіонах;

— аналізу узагальнених оцінок показників вилучення запасів, стану надр, динаміки, тенденцій, прогнозів видобутку корисних копалин;

— аналізу фактичних показників виробничого використання мінерально-сировинної бази, розвитку мінерально-сировинного виробництва у країні та її регіонах;

— здійснення економічних та у натуральній формі оцінок потреб зовнішньої торгівлі у мінеральній сировині та продукції її переробки (тобто продукції мінерально-сировинного виробництва).

Відмітимо, що слід розглядати окремо економічну оцінку конкретних корисних копалин та економічну оцінку родовищ корисних копалин. Їх оцінки мають відмінні призначення, методики оцінки, фактори, що на них впливають.

Науковці наголошують, що вартість родовищ корисних копалин визначається правовими, економічними, організаційно-технічними, технологічними та геологічними чинниками, що предметом інтересу ЕГ є економічні та геологічні чинники, які необхідно враховувати, та інші чинники [3, 5]. До таких чинників належить і природа корисних копалин, що визначається методами петрографії, тобто за їх генезисом, хімічним складом, структурою, текстурою, фізичними властивостями тощо. Тому природно-ресурсні дослідження і роботи, на наш погляд, виконуються для вирішення таких завдань:

— побудови геологічної моделі родовища, яка охоплює його розташування, розміри, вміст, гірничу механіку, запаси;

— вивчення загальних і геологічних характеристик покладів;

— дослідження якісних і кількісних характеристик корисних копалин щодо їх придатності для виробничого використання з подальшими комерційними потребами (вигодами);

— вивчення запасів за їх класифікацією, групами для проведення геолого-економічної оцінки та державного обліку корисних копалин;

— класифікації запасів на класи, групи, категорії, види за факторами економічної оцінки;

— вивчення умов залягання, форм, потужності, будови рудних тіл;

— дослідження умов розкриття і розробки родовищ;

— вивчення середнього вмісту корисних компонентів у геологічних запасах, у промислових запасах;

— інженерного вивчення геологічного простору;

— аналізу показників збагачення мінеральної сировини та ін.

Науковці наголошують, що для геологів широким є поле економічної оцінки ресурсів, запасів і родовищ корисних копалин [3]. На наш погляд, такі оцінки залежать від багатьох чинників, у тому числі від вартості одиниці корисної копалини. Ми вважаємо, що ця вартість передусім визначається природними особливостями копалини та її цінністю для виробництва як сировини. Природні особливості у комплексі з виробничоспоживними досліджуються товарознавчими методами. Цінність для виробництва визначається як товарознавчими оцінками, так і попитом продукції, до складу якої входить корисна копалина як структурна складова чи як матеріал.

Отже, для геологів насамперед мають значення товарознавчі й економічні оцінки конкретних корисних копалин. Ці оцінки застосовуються для узагальнених оцінок ресурсів, запасів і родовищ корисних копалин. На наш погляд, вартість родовищ корисних копалин для держави залежить від виробничих затрат суб'єкта господарювання на їх розробку, а комерційна — від ринкових цін

на видобуті корисні копалини. Показники виробничих затрат визначаються розміщенням копалин у надрах, застосованими технологіями і технічними засобами видобування, рівнем оплати праці виробничого персоналу, фіскальними складовими та іншими чинниками виробничого походження. Надро-виробничий вид досліджень охоплює такі завдання;

— обґрунтування і запровадження у користування як нове поняття надро-розвідувального виробництва і пов'язаних з ним визначень;

— розробку положення теорії надророзвідувального виробництва;

— дослідження показників фактичного виробничого споживання мінерально-сировинних ресурсів та визначення його проблеми для подальших досліджень ЕГ;

— вивчення показників результативності геологічної діяльності в комплексі з господарським надрокористуванням;

— проведення оцінки річної виробничої потужності підприємств по гірничій масі та руді;

— виконання порівняльного аналізу показників вітчизняних ресурсів і запасів корисних копалин з ресурсами і запасами в цілому у світі, у провідних видобувних країнах щодо стану, перспектив виробничого використання, експорту, імпорту сировини.

Узагальнено відмітимо, що, на нашу думку, саме за надро-виробничими дослідженнями визначається вартість родовищ корисних копалин. Науковці вважають, що вартість родовищ корисних копалин визначається такими економічними чинниками, як ринкова кон'юнктура, ринок збуту, ціни на продукцію тощо [3]. На наш погляд, названі економічні чинники визначають ринкову ціну родовищ. Вартість родовищ для держави має встановлюватися за витратами на їх освоєння. Ця вартість (назвемо її державною) обчислюється за відповідними проектами їх освоєння, з урахуванням облікових нормативів, зокрема для нарахування фіскальних платежів.

Вчені, посилаючись на зарубіжний досвід, застосовують поняття кінцевої оцінки родовищ корисних копалин, яка здійснюється за "життєздатністю" гірничого проекту, що розробляється як дослідження економічної доцільності, або "живучості"

проекту. Проектом передбачається планування видобування і переробки корисних копалин, відповідно застосування методів, засобів (техніки, енергії, механізмів) цих виробничих процесів, створення комунальних споруд, будівель, відводу земель, інфраструктури тощо [4]. Тому саме за проектними розрахунками має визначатися державна вартість родовищ корисних копалин. За вартістю вже визначається комерційна ціна продажу родовища суб'єкту господарювання для експлуатації. За визначенням М. М. Коржнева, В. А. Михайлова та О. В. Плотникова, будь-яке родовище, навіть одного геолого-промислового типу, характеризується певними параметрами [3]: якістю корисних копалин, потужністю рудних покладів, особливістю будови продуктивних товщ і структури родовищ тощо.

Отже, серед завдань ЕГ слід виділити завдання за параметрами родовища дати йому економічну оцінку. Відмітимо, що вартість запасів у родовищах визначається гірничо-геологічними чинниками, залежить від техніко-технологічних умов їх розробки. З розвитком технізації й інформатизації суспільного виробництва в будь-яких природних умовах процеси пошуку, розвідки, а потім і видобування корисних копалин є об'єктами для впровадження науково-технічних новацій. Науково-технічний вид досліджень охоплює такі завдання:

- розробку теоретичних та прикладних положень науково-технічного прогресу у надро-розвідувальному виробництві;

- розробку теоретичних та прикладних положень інноваційної діяльності у надро-розвідувальному виробництві;

- обґрунтування особливостей та перспектив матеріально-технічного забезпечення пошукових і геологорозвідувальних робіт;

- розробку методики аналізу економічної ефективності застосування техніки і технологій у надро-розвідувальному виробництві;

- розробку теоретичних положень енергозбереження на надро-розвідувальному виробництві.

Науково-технічні новації потребують певних інвестицій. Тому необхідні дослідження господарської значущості й економічної ефективності використання коштів на

техніко-технологічні перетворення процесів пошуку і розвідки корисних копалин.

Господарський вид досліджень охоплює такі завдання геологічних підприємств:

- проведення аналізу, оцінки економіки господарських процесів з пошуку й геологорозвідки сировини;

- дослідження особливостей та вдосконалення систем обліку, аналізу і контролю господарської діяльності з пошуку і розвідки корисних копалин;

- обґрунтування факторів зниження витрат на геологорозвідку, видобування, транспортування, збереження надроресурсів тощо.

Господарський вид досліджень на рівні Державної геологічної служби України охоплює такі завдання:

- розкриття інформаційного, менеджського та правового забезпечення підприємств мінерально-сировинного комплексу;

- розробку положення про економіко-геологічний контроль;

- дослідження економіки тендерних заходів;

- дослідження економіки геолого-екологічних робіт та ін.

Узагальнено відмітимо, що важливо надавати комплексну економічну оцінку геологічним, геофізичним і геолого-екологічним роботам на конкретних територіях ще на стадії 1 — "Регіонального геологічного вивчення території України". Проведення цих робіт здійснюється з метою отримання комплексної геологічної інформації про будову надр і закономірності розміщення корисних копалин з тим, щоб здійснити прогностичні процедури. На цій стадії крім геологорозвідувальних і гірничих робіт виконуються інші роботи, зокрема меліоративні, будівельні, прогностичні щодо так званих геологічних непередбачень, зокрема катастроф (зсувів, обвалів, землетрусів тощо) [3]. При проведенні всього комплексу робіт важливо попередити подальші нераціональні економічні витрати, у тому числі такі, що здійснюються за рахунок фіскальних платежів, зокрема збору за геологорозвідувальні роботи, виконані за рахунок державного бюджету. До речі, державне фінансування пошуково-розвідувальних робіт здійснюється за рахунок фіскальних пла-

тежів, які надрокористувачами вносяться до державного бюджету країни. Фінансово-фіскальний вид досліджень включає такі завдання:

— дослідження фінансування надророзвідувального виробництва та визначення факторів його поліпшення;

— визначення ціни продукції, витрат на реалізацію, доходів підприємств;

— встановлення бази нарахування фіскальних платежів та їх показників по надрокористувачам;

— аналіз економіки і розробка механізму формування державних фінансових ресурсів для геологічної галузі;

— дослідження стану виконання фіскальних зобов'язань суб'єктів господарювання галузі;

— проведення оцінки збитків від розробки (використання) надр.

Професійно-кадрові дослідження охоплюють такі завдання:

— обґрунтування надророзвідувального виробництва як джерела життєвих ресурсів найманого персоналу;

— дослідження економіко-ресурсного аспекту праці найманого персоналу на надророзвідувальному виробництві, його ресурсного стимулювання;

— обґрунтування наповнення навчальних дисциплін, за якими навчаються майбутні фахівці галузі, перспективним змістом геологічної діяльності.

Еколого-геологічні дослідження включають такі завдання:

— визначення і дослідження факторів впливу використання надр для потреб геологорозвідки та видобування корисних копалин на довкілля;

— дослідження довготривалих екологічних наслідків використання надр, у тому числі на погіршення умов життєдіяльності населення;

— дослідження довготривалих еколого-геологічних наслідків використання надр для господарського використання земель і регулювання земельних відносин;

— оцінку екологічних збитків господарського використання надр.

Висновки і пропозиції. Таким чином, ЕГ лише за проаналізованими видами досліджень слід визначити як складну науку

в комплексі природничих наук. Для реалізації теоретичних напрацювань ЕГ необхідно розробити положення державної політики і механізм державного сприяння розвитку науково-виробничої діяльності з пошуку і розвідки об'єктів мінерально-сировинної бази в Україні. Важливим напрямом цієї політики мають бути державне сприяння структурній перебудові економіки, зміцненні її матеріально-технологічної бази у пріоритетних видобувних і переробних галузях, економічному розвитку територій.

За важливі слід визнати, зокрема, дослідження виснаження надр та їх подальшого господарського використання, особливо нафтових родовищ, оскільки науковцями прогнозується реальність їх подальшої експлуатації.

Викладені положення доцільно використати при розробці теорії ЕГ.

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. — К.: Велес, 2006. — 48 с. (із змінами).
2. Національні стандарти бухгалтерського обліку в Україні: Закон. Положення. Інструкції: Зб. норм.-прав. актів / Упоряд. Д. О. Горлов, І. В. Шпак. — К.: Юрінком Інтер, 2000. — 232 с.
3. Основи економічної геології: Навч. посібник для студентів геол. спец. вищ. навч. закладів освіти / М. М. Коржнев, В. А. Михайлов, В. С. Міщенко та ін. — К.: Логос, 2006. — 223 с.
4. Малюк Б. І., Бобров О. Б., Красножон М. Д. Надрокористування у країнах Європи і Америки: Довідник. вид.— К.: Географіка, 2003. — 197 с.
5. Плотников О. В., Кузьменко О. Б., Ловінюков В. І., Євпак Г. Т. До проблеми визначення ринкової вартості запасів під час геолого-економічних оцінок родовищ рудних корисних копалин. Історичний аспект // Мінер. ресурси України. — 2004. — № 3. — С. 10—13.
6. Сучасний тлумачний словник української мови / За заг. ред. д-ра філол. наук, проф. В. В. Дубічинського. — Х.: ВД "Школа", 2006. — 832 с.
7. Коржнев М. М., Михайлов В. А., Плотников О. В. Ця нова "стара наука" — економічна геологія // Геолог України. — 2004. — № 4. — С. 18—22.

НДІ фінанс. права,
Ірпінь
E-mail: ndi@asta.edu.ua

Стаття надійшла
01.09.09